
Evaluatie regeling 'Rustzones voor kritische weidevogels'

Ir. J. Sloothaak

Samenvatting

Met subsidie van de Provincie is door het Coördinatiepunt Landschapsbeheer een driejarige regeling uitgevoerd ter verbetering van de bescherming van in gras broedende weidevogels (grutto, wulp en tureluur). Deelnemende agrariërs ontvingen beheerssubsidie voor het onbewerkt laten van een zone gras rond een weidevogelnest. Hierdoor ontstaat een zogenaamde 'rustzone'. Vrijwilligersgroepen speelden hierin een cruciale rol, aangezien zij de nesten opzoeken en het verloop van de nesten nauwkeurig volgen. De deelnamebereidheid steeg gedurende de looptijd van het project. In 2010 werden bij 72 verschillende agrariërs overeenkomsten afgesloten ter bescherming van 113 nesten. Door de aanleg van de rustzones blijkt het gemiddelde uitkomstpercentage toe te nemen tot 81-92%. Bij reguliere nestbescherming wordt 62,2 tot 64,7% behaald. Het aantal vliegvlugge kuikens per broedpaar is minimaal 0,7 bij de grutto, 0,6 bij de wulp en 1,5 bij de tureluur. Gezien de reproductie-eis van 0,6 jong per gruttopaar om de sterfte onder oudervogels te compenseren, lijkt hier dankzij de rustzones aan te worden voldaan. In het project zijn ervaringen opgedaan die enkele verbeterpunten hebben opgeleverd. In de toekomst kan de regeling 'Rustzones voor kritische weidevogels' een effectieve manier zijn om kritische weidevogels, ook in lage dichtheden, te beschermen als aanvulling op reguliere nestbescherming.

Inleiding

In de periode 2008 – 2010 is door het Coördinatiepunt Landschapsbeheer bij het Brabants Landschap het pilotproject 'Rustzones voor kritische weidevogels' uitgevoerd. Financiering werd mogelijk gemaakt door de Provincie Noord-Brabant. Het project had tot doel om een effectieve bescherming van in gras broedende weidevogels (grutto, wulp, tureluur) te ontwikkelen, met name in gebieden met lagere dichtheden aan kritische soorten (< 5bp/100ha).

De aanleiding voor het project was de urgente vraag van weidevogelbeschermers en agrariërs naar aanvullende maatregelen buiten de gebieden met hogere dichtheden (begrensde SAN weidevogelgebieden). Traditionele nestbescherming bleek namelijk onvoldoende voor het behoud van de weidevogels. In dit artikel wordt aan de hand van de ervaringen en de resultaten het driejarige project geëvalueerd.

De rustzone

In de periode dat weidevogels in Nederland broeden kunnen er twee dingen mis gaan. Als eerste kan in de broedfase het nest verloren gaan. Dit kan veroorzaakt worden door verstoring, door werkzaamheden of door predatie. In de daarop volgende kuikenfase, kunnen ten tweede de jonge weidevogels het slachtoffer worden van voedseltekort, werkzaamheden of predatie. Deze zaken liggen bovendien nauw met elkaar in verband.

Wat een gruttopaar in feite nodig heeft is rust, dekking en voedsel. Door de aanleg van een rustzone om het nest worden deze benodigdheden geboden. Een rustzone is een oppervlakte grasland (rand- of blokvormig tussen de 0,1 en 1ha groot) waar tijdelijk géén agrarische bewerkingen worden uitgevoerd (zie figuur 1). Tijdelijk betekent in dit project gedurende de periode dat er vogels (ouder- of jonge vogels) aanwezig zijn in de rustzone. Het aanleggen van de rustzone zorgt er ten eerste voor dat de vogel het nest ongestoord kan uitbroeden. Het nest valt immers minder snel op voor predatoren en hoeft tijdens de broedperiode in principe slechts één keer bezocht te worden door vrijwilligers. Ten tweede biedt de zone aan kuikens de gewenste dekking en verbeterde foerageermogelijkheden nabij het nest.

Figuur 1: Voorbeeld van een rustzone. Een rustzone is een aaneengesloten zone grasland waar gedurende de periode dat een legsel bebroed wordt óf dat er weidevogelkuikens aanwezig zijn, geen bewerkingen worden uitgevoerd.

Methode

Weidevogelgroepen spelen een cruciale rol in de uitvoering van de regeling. Zij stellen vast of er een nest van een grutto, wulp of tureluur aanwezig is (1) en benaderen de grondgebruiker voor een overeenkomst voor aanleg van een rustzone met een grootte van 0,1ha-1,0ha per nest (2). Op één overeenkomst kunnen meerder rustzones worden afgesloten. Om hen hierin in staat te stellen zijn in 2008 verschillende cursussen georganiseerd door het Coördinatiepunt waarin de nieuwe regeling werd toegelicht.

De boer vult samen met de vrijwilliger een overeenkomst in en stuurt deze met een kaartje op naar het Coördinatiepunt. De gegevens uit de overeenkomst, worden verwerkt in Excel en ArcGIS en de overeenkomst wordt ondertekend retour verzonden naar de deelnemer én de weidevogelgroep (3). De weidevogelgroep volgt het verloop van het nest in de rustzone (4) en houdt dit bij op het afrondingsformulier (zie figuur 3). Als het nest uit is of is gepredeerd en de vogels zijn niet meer aanwezig in de rustzone, dan geeft de weidevogelgroep dit door aan de deelnemer (5). Hij mag vervolgens weer gaan maaien, bemesten, beweiden, etc. Betaling vindt plaats nadat de vrijwilligersgroep het afrondingsformulier heeft opgestuurd naar het Coördinatiepunt (6). Op het formulier staat aangegeven wat de afloop van het betreffende broedpaar is. Als de deelnemer zich aan de afspraken heeft gehouden ontvangt hij een beheersvergoeding van 432,- euro per ha rustzone. De vrijwilligersgroep krijgt vervolgens een onkostenvergoeding van 5% van het totaal uitgekeerde subsidiebedrag.

Figuur 2: Beschermers Len Bruining en Meeuwis Millenaar uit het Land van Heusden en Altena observeren het verloop van een gruttogezin.

Afrondingsformulier
"Rustzones voor kritische weidevogels"

Volgnummer rustzone (zie contract):	RZ_ <i>MA-06</i>	 natuur dichtbij huis Brabants Landschap Coördinatiepunt Landschapsbeheer	 Provincie Noord-Brabant			
Eigenaar perceel waarop rustzone heeft gelegen:	<i>Van der Doelen</i>					
Weidevogelgroep:	<i>Maasdonk</i>					
Contactpersoon weidevogelgroep:	<i>Wim Schippers</i>	Telefoonnummer:	<i>0435323128</i>			
Datum nest aangetroffen:	Datum eerste keer maaien perceel (excl rustzone):	Datum maaien rustzone:				
<i>1-4-2010</i>	<i>2 Mei</i>	<i>20 Juni</i>				
Soort (G, W, T, O)	Aantal eieren (#)	Nest uit (wel / niet)	Oorzaak niet uit (P, V, W, O)	Jongen <2 weken (Aantal gezien)	Jongen (2-4 weken) (Aantal gezien)	Jongen vliegvlug (Aantal gezien)
<i>Gr</i>	<i>4</i>	<i>4</i>		<i>4</i>	<i>3</i>	<i>3</i>

Figuur 3: Een door een vrijwilligersgroep aangeleverd afrondingsformulier dat enerzijds dient als betalingsverzoek en anderzijds voor de verwerking van de observatiegegevens.

Omvang

In het eerste jaar waarin het project werd uitgevoerd zijn 39 overeenkomsten afgesloten bij 32 verschillende deelnemers. In 2010 was dit aantal toegenomen tot 81 overeenkomsten bij 72 verschillende deelnemers. Het aantal hectare aan rustzones dat jaarlijks werd aangelegd nam toe van 30 in 2008 tot 97ha in 2010.

Rustzones	2008	2009	2010
<i>Aantal overeenkomsten</i>	39	52	81
<i>Aantal verschillende deelnemers</i>	32	45	72
<i>Aantal hectare rustzone</i>	30	58	97
<i>Aantal beschermde nesten</i>	47	96	119

Tabel 1: Omvang van het aantal overeenkomsten, deelnemers, hectare rustzone en aantal nesten binnen het project.

Het aantal nesten van kritische weidevogels dat beschermd werd via de regeling betrof in 2008 47. Dit aantal verdubbelde in 2009 (96) en nam verder toe tot 119 nesten in 2010. Zo'n 60% van de nesten betrof een grutto, 35% een wulp en 5% een tureluur. Van alle gevonden nesten van de grutto, wulp en tureluur in Brabant werd gemiddeld meer dan een kwart beschermd door een rustzone.

Gedurende de looptijd van het project zijn 19 verschillende weidevogelgroepen actief geweest met het afsluiten van overeenkomsten. De groepen Altenatuur en WVG Maasdonk sloten het hoogste aantal af. In figuur 4 zijn de locaties van de rustzones in groen weergegeven. Een sterke concentratie is zichtbaar in het Land van Heusden en Altena en ten noordwesten van Maasdonk (de Beerse Overlaat).

Kuikenoverleving

Dankzij intensieve observaties door beschermers werden weidevogelgezinnen gevolgd en kon in de meest gevallen vastgesteld worden hoeveel kuikens van verschillende levensfasen nog in leven waren. Toch werden een flink aantal gezinnen op een bepaald moment uit het oog verloren. Dit vanwege het hoge gras, de grote verplaatsing van de gezinnen of doordat de kuikens ook echt waren gepredeerd. Voor de berekening in tabel 3 is desondanks uitgegaan van alle nesten. De waarden zijn daardoor een onderwaardering van de werkelijkheid.

		2008	2009	2010	Gem
Grutto	Aantal kuikens < 2 weken per nest	1,4	1,7	1,6	1,6
	Aantal kuikens 2-4 weken per nest	0,9	0,9	1,0	0,9
	Aantal kuikens > 4 weken per nest	0,6	0,8	0,8	0,7
	Bruto Territoriaal Succes	93%	73%	84%	83%
Wulp	Aantal kuikens < 2 weken per nest	1,5	1,6	2,2	1,8
	Aantal kuikens 2-4 weken per nest	0,7	1,0	1,8	1,2
	Aantal kuikens > 4 weken per nest	0,3	0,3	1,2	0,6
	Bruto Territoriaal Succes	70%	82%	86%	80%
Tureluur	Aantal kuikens < 2 weken per nest	-	0,5	2,4	1,5
	Aantal kuikens 2-4 weken per nest	-	0,5	2,4	1,5
	Aantal kuikens > 4 weken per nest	-	0,5	2,4	1,5
	Bruto Territoriaal Succes	-	63%	43%	53%

Tabel 3: Kuikenoverleving in verschillende leeftijdsklassen en BTS¹ van weidevogels die zijn beschermd via een rustzone. De weergegeven waarden zijn een onderwaardering van de werkelijkheid.

Uitgaande van een nest met 4 eieren, valt op dat meer dan 2 kuikens de eerste twee weken na uitkomst niet halen. In de leeftijdsklasse < 2 weken is nog 1,6 gruttokuikens, 1,8 wulpenkuikens en 1,5 tureluurkuikens in leven. In de twee weken daarna loopt het aantal in leven zijnde kuikens per gezin verder terug naar 0,9 (grutto) en 1,2 (wulp). Het aantal kuikens dat uiteindelijk vliegvlug wordt (> 4 weken) ligt over de drie projectjaren gemiddeld op 0,7 (grutto) en 0,6 (wulp). De 15 tureluurgezinnen hebben in 2009 en 2010 (in 2008 werden geen tureluurnesten met een rustzone beschermd) gemiddeld 1,5 vliegvlug kuikens groot gebracht.

Het Bruto Territoriaal Succes (BTS¹) is berekend door het aantal weidevogelpaartjes waarvan één of meerdere kuikens zijn waargenomen te delen door het totaal aantal broedpaartjes. Gemiddeld over de 3 projectjaren is deze waarde berekend op 83% voor grutto, 80% voor wulp en 53% voor de tureluur.

Conclusies

In Noord-Brabant is onder agrariërs veel bereidheid tot deelname aan de regeling rustzones. Uit het jaarlijkse aantal overeenkomsten en verschillende deelnemers is op te maken dat deze bereidheid gedurende de looptijd van het project sterk is toegenomen. Goede uitleg door de weidevogelgroepen, publiciteit, een goede afhandeling van de overeenkomsten en daardoor positieve mond-tot-mond reclame heeft hier aan bijgedragen

Figuur 5: Gruttokuikens in de leeftijdsklasse < 2 weken.

¹ Het Bruto Territoriaal Succes (BTS) is een maat voor het vaststellen van het aantal gruttogezinnen dat met succes tenminste één jong grootbrengt

Vrijwilligers spelen een cruciale rol in de uitvoering van de regeling. Zij bepalen waar een rustzone gewenst is en volgen het verloop van het beschermde nest en de kuikens. Zijn er geen weidevogels meer in de rustzone aanwezig, dan dienen zij een afrondingsformulier in en mag er gemaaid worden. Dit bleek in de praktijk een goede, betrouwbare werkwijze.

Wanneer een rustzone om een weidevogelnest wordt aangelegd is de gemiddelde uitkomst 90% (grutto), 81% (wulp) en 92% (tureluur). Hiermee vergroot dit de uitkomst van het nest ten opzichte van reguliere bescherming met gemiddeld 28% (grutto), 18% (wulp) en 27% (tureluur). Het aantal waargenomen kuikens per broedpaar is op zijn minst 0,7 (grutto), 0,6 (wulp) en 1,5 (tureluur). Om de sterfte van volwassen grutto's te compenseren moeten zij jaarlijks 0,6 tot 0,7 vliegvlugge jongen per paar groot brengen (*Schekkerman & Müskens, 2001*). De resultaten lijken erop te duiden dat dankzij de rustzone hieraan voldaan wordt. Voor de wulp zijn de vereiste reproductiecijfers niet bekend, maar de huidige 0,6 vliegvlugge kuikens per nest is gezien de onderwaardering waarschijnlijk voldoende. Het aantal vliegvlugge tureluurkuikens per gezin lijkt ruim voldoende voor een goede reproductie.

Hoewel het BTS niet is vastgesteld door analyse van alarmtellingen, kan wel het aantal broedparen waarvan één of meerdere kuikens zijn waargenomen gedeeld worden door het totaal aantal broedparen. Op basis van onderzoek is vastgesteld dat een BTS van >65% voldoende is om een lokale populatie in stand te houden. De waarden 83, 80 en 53% voor grutto, wulp en tureluur zijn daarom slechts een indicatie van het broedsucces maar lijken desondanks voldoende. Geconcludeerd kan worden dat de aanleg van rustzones rond nesten van kritische weidevogelnesten de bescherming sterk verbeterd en mogelijk voldoende is om de vogels te behouden. De regeling rustzones is daarmee een effectieve manier om kritische weidevogels ook in lage dichtheden te beschermen als aanvulling op reguliere nestbescherming.

Plusen en minnen uit de praktijk

Naast ecologische winst heeft de regeling ook op andere vlakken positieve effecten gehad. Weidevogelbeschermers hebben ten eerste meer vertrouwen gekregen in hun werk. Door de regeling zien zij met eigen ogen het succes; meer jonge weidevogels. Het huidige draagvlak voor behoud van weidevogels blijft daardoor in stand. Ten tweede is onder agrariërs de medewerking aan weidevogelbescherming - wat per slot van rekening een vorm van agrarisch natuurbeheer is - sterk toegenomen. De contacten tussen vrijwilligers en agrariërs zijn ten derde ook verbeterd. Dit is erg belangrijk, aangezien een goede communicatie over de locaties van nesten en de aanvang van werkzaamheden cruciaal zijn voor een goede weidevogelbescherming. De korte lijnen tussen de vrijwilliger, de agrariër en het Coördinatiepunt zorgen tenslotte voor een correcte en snelle afhandeling van de overeenkomst en de uitbetaling.

Uit de praktijk bleek ook dat er minpunten aan de regeling kleven. Als eerste leveren de administratie (overeenkomst, kaart, afrondingsformulier, verwerking van de gegevens) een behoorlijke administratieve last op voor zowel de vrijwilligers als het Coördinatiepunt. Het is wenselijk dat dit in de toekomst verbeterd wordt.

Ten tweede bleek de rustzone bij een goede grasgroei na 3-4 weken een ondoordringbare vegetatie te worden, die zijn beoogde functie voor de jonge weidevogels verliest. Daarom is in het project geëxperimenteerd met het verleggen van de rustzone op het perceel. Dit is zinvol als het nest is uitgebroed. Feitelijk moet de deelnemer gedurende de periode dat er weidevogels aanwezig zijn ergens 'een' zone aan onbewerkt grasland op het perceel hebben. Dit biedt de mogelijkheid om de rustzone na uitkomst van het nest tussentijds te maaien. Elders op het perceel moet de deelnemer

Figuur 6: Een weidevogelbeschermmer vult de overeenkomst in.

dan een even groot stuk laten staan. Door een etmaal voor het maaien verjaagstokken te plaatsen op het deel dat gemaaid gaat worden, worden de vogels tijdelijk verjaagd (zie figuur 7). Hierdoor ontstaat een vorm van 'mozaïekbeheer' op perceelsniveau. Deze oplossing moet in de toekomst beter gecommuniceerd worden.

Als laatste verbeterpunt zou de vereiste grootte van de rustzone aangepast kunnen worden. In de projectperiode is een minimale grootte van 0,1ha per nest (maximaal 1ha) aangehouden. Dit is een stuk van 10 bij 10 meter, wat mogelijk nog altijd opvalt voor predatoren. Vermoedelijk heeft een minimale grootte van 0,5ha per nest een hoger uitkomstpercentage en een betere kuikenoverleving tot gevolg.

Figuur 7: Vrijwilligers van WVG Vught plaatsen verjaagstokken om de jonge weidevogels te verjagen van het perceel zodat deze gemaaid en 'verplaatst' kan worden.

Literatuur

- Beintema, A.J. 1995, De Ruime jas. Flexibele invulling van het relatienotabeheer: kansen of risico's? IBN-rapport 200. IBN-DLO, Wageningen.
- Kenniskring Weidevogellandschap. 2010. Weidevogelbalans 2010. SOVON & Landschapbeheer Nederland. Beek-Ubbergen.
- Oosterveld, E.B. en Altenburg, W. 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden met toetslijst. A&W-rapport 412. Veenwoude.
- Schekkerman, H. & Müskens, G.J.D.M. 2001. 'Vluchtstroken' als instrument in agrarisch weidevogelbeheer. Alterra-rapport 220, ISSN 1566-7197. Wageningen.
- Teunissen W.A., H. Schekkerman & F. Willems 2005b. Predatie bij weidevogels. SOVON onderzoeksrapport 2005/11, SOVON. Beek-Ubbergen.